

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2019

STOCKHOLM 2019

ERIK CINTHIO

PROFESSOR EMERITUS ERIK CINTHIO avled på nyårsafton 2018. Han föddes i Landskrona den 26 februari 1921. Studentexamen tog han i Malmö på latinlinjen. Efter värnpliktstjänstgöring i Karlskrona började han sina universitetsstudier i Lund och då med historia. Efter ytterligare värtjänst återvände han till Lund och här koncentrerade han sina studier på nordisk och jämförande fornkunskap och konsthistoria. Han disputerade 1957 på avhandlingen *Lunds domkyrka under romansk tid*. Han blev samma år docent i konsthistoria och medeltidsarkeologi. Han hade tidigare börjat att undervisa i medeltidsarkeologi och lyckades etablera medeltidsarkeologi som ett eget ämne i Lund 1961. 1965 blev han preceptor i ämnet och 1969 professor. 1982 blev han ledamot av Vitterhetsakademien.

Så kan man mycket kort sammanfatta några data kring Erik Cinthios verksamhet och insats. Men vilket livsverk döljer sig bakom dessa uppgifter?

Första några ord om namnet Cinthio, som ju låter lite främmande. Jag trodde en gång, innan jag lärde känna honom, att hans namn Cinthio skulle tyda på en härkomst från sydligare nejder, varför inte Italien. Men namnet har en annan historia. Erik Cinthios farfarsfar var skånsk husar. Dennes kaptan gav sina soldater namn efter personerna i en rövarroman

från tidigt 1800-tal, *Ronaldo Ronaldini* av Christian August Vulpius. En av rövarna hette Cinthio, så omkring 1840 fick Cinthios förfader efternamnet Cinthio, även om det i dag känns främmande att den blide Erik skulle kopplas till en italiensk rövare.

I Eriks grundläggande examen ingick, som redan nämnts, nordisk och jämförande fornkunskap och konsthistoria. Hans tidiga skrifter skulle kunna tyda på att det är den medeltida konsthistorien som hade hans största intresse. Han publicerade 1955 en uppsats med titeln *Kalkmålningar i Äspö kyrka och Adamsbildens samband med senmedeltidens samhällsutveckling*, där det är värt att notera de sista orden. Titeln visar på en inställning som kommer att följa honom genom hans vetenskapliga verksamhet. Det blir särskilt tydligt i hans arbete att förverkliga att medeltidsarkeologin tas upp som ett universitetsämne i Lund. Uppsatsen diskuterar kalkmålningarnas utformning och ikonografi och i ett avslutande avsnitt behandlar han Adamsbilden i Äspö som ett uttryck för bondens strävan att få manifesteras sitt oberoende och sin frihet. Här blir bilderna viktiga både för sitt innehåll och för sitt beroende av det som sker i samhället runtom. Grunden i hans vetenskapliga syn var inte endast att studera tingen, fynden i sig, utan som han formulerade det, kanske lite krångligt men ändå tydligt, i ett symposiebidrag 1984:

Vad jag kort har velat antyda är alltså att människans hållning till och syn på det tingliga kan komma till skilda uttryck under inflytande av den ena eller andra mytiska, ideologiska eller trosrättsliga förankringen eller bundenheten. Skulle sådana tendenser i vissa bestämda sammanhang kunna konstateras, bör detta även kunna ha återverkningar på en sakanalys med hänsyn till tolkningen av de attributiva egenskaperna hos de i analysen använda objekten.

M.a.o. det räcker ingalunda att enbart redovisa det fysiska föremålet i sig utan man måste inse att tolkningen av det också är beroende av ett antal immateriella kvalitéer. Slutmålet för det vetenskapliga arbetet skulle vara att skapa förståelse för det samhälle det hade tillkommit i. Det här

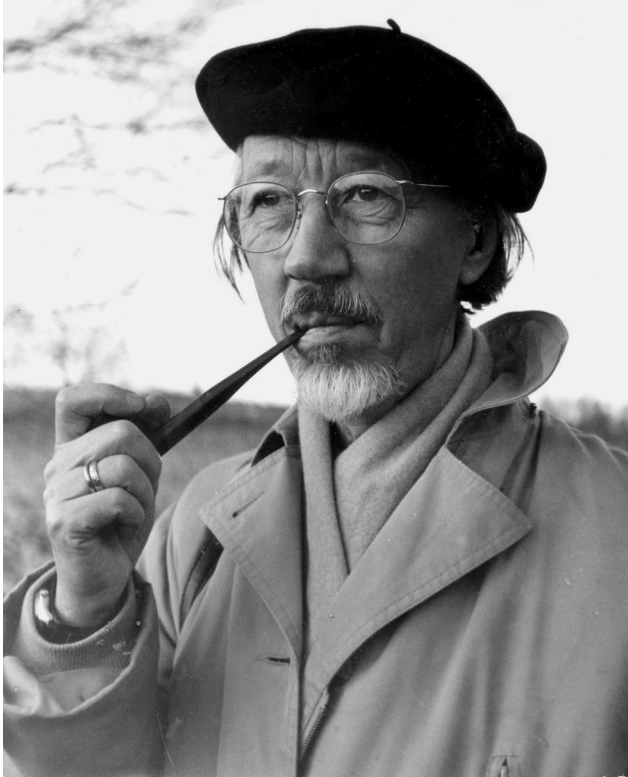

Foto: Sofia Cinthio

synsättet som Cinthio lade grunden till tidigt i sin verksamhet, och som han kom att kalla relationsanalys, leder tankarna till den kontextuella arkeologi som t.ex. Ian Hodder formulerade under 1980-talet. Där var Cinthio alltså mycket tidigt ute.

Cinthios publicerade skrifter rörde framför allt medeltida kyrkor och deras innehåll. Undersökningarna var visserligen koncentrerade till skånska objekt, men Cinthios kringsyn var stor. Han satte in sina resultat i ett större europeiskt perspektiv. Hans största arbete härvidlag var doktorsavhandlingen från 1957 *Lunds domkyrka under romansk tid*. Det är intressant att notera att han disputerade för Ragnar Josephson under dennes sista år som professor i Lund.

Avhandlingen visar redan i sin uppläggnings Erik Cinthios vetenskapliga inriktning, den som han faktiskt redan antytt i den tidigare nämnda uppsatsen om Äspö. Den börjar med att diskutera relativt kortfattat de murar som påträffats under domkyrkan och som Cinthio tolkat som lämningar av Knut den heliges kyrka. Avsnittet öppnar med en arkeologisk undersökning, fortsätter med en diskussion om arkitektoniska förbindelser och slutar med en analys av den historiska situationen. När han fortsätter med studien av ärkebiskopskyrkan, upprepas detta schema i större skala. Han börjar med ett kapitel om byggnadsarkeologisk undersökning av kyrkans olika delar, där han lägger fast iakttagelser som bildar utgångspunkt för hans fortsatta diskussioner. Härifrån fortsätter han med en stilhistorisk undersökning. Därefter går han in på bilder och symboler. Han diskuterar influenser från olika håll. Slutligen tar han fasta på i vilka historiska sammanhang man skall sätta in de föregående resultaten för att skapa en helhetsuppfattning av byggnaden och dess roll. Han får på detta sätt en tämligen sammansatt bild.

Den äldsta kyrkan skulle enligt Cinthio ha tillkommit genom traditionella förbindelser med framför allt det anglosachsiska England. Det är också från området kring engelska kanalen som påverkan kommer när det gäller första skedet av ärkebiskopskyrkan. Det andra skedet karakteriseras framför allt av ornamental och figural skulptur som gett kyrko-

byggnaden dess slutgiltiga karaktär. Han ser utsmyckningen och arkitekturen som sådan som en helhet. Han menar att ”denna betoning når sitt starkaste uttryck i den konstnärligt genomförda absidexteriören såsom omslutande det allra heligaste”.

Vissa av resultaten har kommit att diskuteras. Det är främst rekonstruktionen av den äldsta kyrkan som ifrågasatts, men kvar står att hans arbetssätt och krav på helhetsbild av domkyrkan står fast och är föredömlig. Som vi kommer att se ligger också denna uppläggning bakom hans program för medeltidsarkeologin när den etableras.

Det var inte endast Lunds domkyrka han lade sin kraft på. Dalby kyrka med sin komplicerade historia var också föremål för hans intresse. I förteckningen över hans skrifter finns en liten uppsats från så tidigt som 1947 som behandlar Dalby. Men den kanske viktigaste insatsen härvidlag var undersökningen av ett tidigmedeltida byggnadskomplex i anslutning till Dalby kyrka. Hans tolkning av detta som en kungsgård från 1000-talet är viktig. Cinthio antyder att anläggningen kunde vara inspirerad från kejserliga pfalzanläggningar från Karl den store och framåt. I sin inträdesföreläsning till denna akademi diskuterade han problematiken kring undersökningen.

Både när det gäller Lund och Dalby har den vetenskapliga forskningen fortsatt vara högaktuell och är det än i dag, bl.a. inför Lunds domkyrkas kommande jubileum. Erik Cinthios arbeten har i detta sammanhang varit väsentliga utgångspunkter.

Ett annat större arbete som är viktigt att nämna är boken *Skånes stensulptur under 1100-talet*, som har en märklig historia. Det var den danske konstnären Asger Jorn som tog initiativet till en serie som han kallade *10 000 års nordisk folkkonst*. Erik åtog sig att skriva huvudtexten till bandet om Skånes stensulptur, medan Asger Jorn engagerade en fransk fotograf, Gérard Franceschi, att ta bilderna till boken. Den första upplagan av boken trycktes 1966 i endast 120 exemplar som delades ut till vissa prominenta personer, men bandet utgavs på nytt 1995. Boken visar på Eriks djupa förtrogenhet med materialet. Tillsammans

med bildmaterialet är det en helt unik bok och tyvärr relativt okänd.

Även om det var det medeltida kyrkomaterialet som kanske mest upptog Cinthios intresse lämnade han också viktiga bidrag på andra områden. Några viktiga uppsatser tog upp frågor kring den tidigmedeltida urbaniseringen. Uppsatserna är i första hand knutna till utvecklingen i Skåne och inte minst förhållandet mellan de skånska köpingarna och de medeltida städerna. Särskilt vill jag här nämna uppsatsen i *Bebyggelsehistorisk tidskrift* från 1982 med titeln ”Den sydsandinaviska 1200-talsstaden – ett kontinuitet- och omlandsproblem”. Han visar där på skillnader mellan Skåne å ena sidan och övriga Danmark och Sverige å andra sidan. Han diskuterar framför allt kontinuitetsfrågor, som berör övergången från vikingatid till äldre medeltid. Under 70-talet hade han den medeltida staden som tema i sina seminarier. Under hans handledning kom det också flera avhandlingar som rörde medeltida städer. Han var också en av dem som tog initiativet till projektet Medeltidsstaden.

Det är svårt att skilja Cinthios publikationsverksamhet från allt annat han gjorde. Det kanske mest centrala är att han lyckades etablera medeltidsarkeologi som universitetsämne i Lund. Det fanns definitivt en miljö för detta. Medeltida undersökningar hade genomförts på många håll i Skåne. De mest omfattande och kanske viktigaste genomfördes i Lunds medeltida stadskärna.

Den befintliga professuren vid institutionen, som inrättades 1919 och fick Otto Rydbeck som innehavare, var formulerad som en professur ”i förhistorisk och medeltidsarkeologi”. Någon systematisk undervisning hade dock inte skett inom medeltidsdelen. Men den 8 december 1961 beslöt regeringen ”att ämnet medeltidsarkeologi skall tills vidare, så länge docenten vid Lunds universitet Erik Cinthio är villig och oförhindrad att förrätta examination i ämnet, vara examensämne i filosofie licentiatexamen vid nämnda universitet.” Och som Cinthio själv har kommenterat det: ”Docenten Cinthio visade sig vara villig.” Lund var också det första universitet i Skandinavien, som på detta sätt fick medeltidsarkeologi som särskilt ämne. Och inte bara det. Ser man till Europa som helhet var det

egentligen endast universitetet i Caen som i detta avseende kunde konkurrera med Lund.

Men etablerandet var inte helt lätt. Bl.a. skulle Cinthios docenttjänst förnyas varje år. Men 1962 kom i varje fall den första studieplanen. Några år senare publicerade han en uppsats i tidskriften *Ale* där han diskuterade medeltidsarkeologin och dess uppgifter. Där ger han redan från början en definition av ämnets innehåll inte minst med utgångspunkt från den rådande antikvariska situationen, där många lämningar från medeltid hotades av en kraftfull exploatering inte minst i städerna. Viktigt var också att han inte endast syftade på allt det arkeologiska material som togs fram via grävningar utan också drog in det källmaterial som fanns i monument och lämningar ovan mark, det som skulle kallas byggnadsarkeologi. Ämnets syfte formulerade Cinthio 1963 på detta sätt: ”Den metodiska behandlingen är inget mål i sig utan ett medel till den syntes, som i möjligaste mån skulle försöka klarlägga betingelserna för den mänskliga aktivitetens materiella manifestationer och deras verkan i en given kulturmiljö.” Man känner igen uppläggningsen av avhandlingen om Lunds domkyrka bakom formuleringen.

Cinthio har själv i en artikel beskrivit seminarieverksamheten inte minst under den första tiden av ämnets etablering. Den var i mycket knutet till pågående undersökningar och pågående licentiatarbeten. Denna koppling till det antikvariska arbetet är tydlig från början. Det är viktigt att ge den antikvariska verksamheten en vetenskaplig grund. Så småningom blev verksamheten mera inriktad på generella och teoretiska frågor, bl.a. med anknytning till stadsundersökningar men också till byundersökningar och byggnadsarkeologiska undersökningar. Från början var det undervisning på licentiatnivå, men så småningom utvidgades den även till grundutbildningen.

Kopplingen till det antikvariska arbetet hade sin grund i den lundska arkeologiska institutionens allmänna uppbyggnad: institutionen var en del av Lunds universitets historiska museum. Man deltog därför i det antikvariska arbetet inte minst i arkeologiska utgrävningar, alltså inte

endast i undersökningar som en del av vetenskapliga projekt, utan också i exploateringsundersökningar och arbeten som antikvariska kontrollanter i samband med t.ex. kyrkorestaureringar. Dessa undersökningar kunde även bli grunden för avhandlingar, till en början licentiatavhandlingar, sedan också doktorsavhandlingar.

Själv började Erik när han startade sina studier i arkeologi att delta i sådana undersökningar. Den viktigaste av dessa var de mesolitiska undersökningarna i Ageröd i Skåne, som leddes av Carl-Axel Althin. De som deltog var en grupp som rymde flera sedermera kända arkeologer, bl.a. i denna församling bekanta Birgit och Gad Rausing. De grävningarna blev ett slags skånskt Vallhagar, där blivande arkeologer utbildades.

Som antikvarisk kontrollant spelade Erik Cinthio en viktig roll när de skånska kyrkorna skulle restaureras. Det är här hans långvariga arbete som kontrollant vid Lunds domkyrka kommer in. Det kanske mest omfattande arbetet där var deltagandet i den stora restaureringen av kyrkan från 1950-tal in i 60-talet. En del av observationerna kunde han utnyttja i sin avhandling. Efter denna period fortsatte han att vara djupt engagerad i domkyrkans byggnadsfrågor.

Det går inte att skriva en minnesteckning om Erik Cinthio utan att nämna hans anknytning till Historiska museets medeltidssamlingar. På denna punkt förde han Otto Rydbecks arbete vidare. Rydbeck hade lett flytten av samlingarna till det nuvarande huset 1918 medan Cinthio omskapade vissa delar. En viktig insats var att föra samman domkyrkans och Historiska museets samlingar. Domkyrkans skrudkammare blev hans sista stora insats härvidlag.

Cinthio hade egentligen inte så stor skriftlig produktion, men ser man till hans samlade verk och den inspiration han gav i sin undervisning och deltagande i arbeten utanför institutionen blir man imponerad av hur han byggde upp medeltidsarkeologin i Lund både vetenskapligt och praktiskt. Hans elever fick en god grund att stå på. Tack vare hans pionjärinsats skapades också en grupp kvalificerade medeltidsarkeologer som blev beredda att gripa sig an undersökningar av medeltida och senare

lämningar, när exploateringar hotade att förstöra material, men också att studera vidare och lägga fram avhandlingar i skilda delar av ämnet. När institutionen i anslutning till hans 90-årsdag ordnade ett seminarium visades tacksamheten hos de många äldre elever som mötte upp. Och för min egen del minns jag med tacksamhet hans generositet, när han välkomnade mig till Lund, en för mig den gången främmande stad.

Hans Andersson